

ojs.uv.es/index.php/qdfed

Rebut: 01.05.2024. **Acceptat:** 01.06.2024

Per a citar aquest article: Malé, Jordi. 2024. "La paràbola del fill pròdig en la literatura catalana: el segle xx". *Quaderns de Filologia: Estudis Literaris XXIX*: 19-33.

doi: 10.7203/qdfed.29.28676

La paràbola del fill pròdig en la literatura catalana: el segle XX*

The parable of the prodigal son in catalan literature: the 20th century

JORDI MALÉ
Universitat de Lleida
jordi.male@udl.cat

Resum: Aquest treball és una part, la que correspon al segle xx, d'un estudi més extens l'objectiu del qual és estudiar les diferents formes en què la paràbola del fill pròdig ha estat adaptada en la literatura catalana. Al llarg del segle passat, la història narrada a l'evangeli de sant Lluc (15, 11-32) s'ha reescrit en diversos gèneres literaris, sobretot poesia i teatre, i el seu argument s'ha transformat, reduït o ampliat, i ha perdut la finalitat didàctica i moral que havia tingut segles enrere. A la postguerra, escriptors com Carles Riba i Jaume Vidal Alcover, van utilitzar aquest personatge per expressar una aventura personal i interior.

Paraules clau: Fill pròdig; evangeli; literatura catalana; literatura popular; intertextualitat.

Abstract: This work is a part, the one corresponding to the 20th century, of a more extensive paper whose objective is to study the different ways in which the parable of the prodigal son has been adapted in Catalan literature. Over the past century, the story told in the gospel of Saint Luke (15: 11-32) has been rewritten in various literary genres: poetry, prose, theater; its argument has been transformed and expanded, and has lost the didactic and moral purpose it had centuries ago. During the post-war period, writers such as Carles Riba and Jaume Vidal Alcover used this character to express an interior and personal adventure.

Keywords: Prodigal Son; gospel; Catalan literature; popular literature; intertextuality.

1. Nota preliminar

Aquest text conté la part dedicada al segle xx d'un estudi més ampli que ressegueix i analitza les diferents adaptacions de la paràbola evangèlica del fill prò-

* El present treball s'ha beneficiat de la subvenció a Grups d'Investigació Consolidats de la Direcció General de Ciència i Investigació de la Generalitat Valenciana CIAICO/2021/143 per al projecte "Les relacions hipertextuals en la literatura catalana (1939-1983)".

dig en la literatura catalana des del segle XVI fins a mitjans del segle passat¹. La delimitació aquí de l'àmbit temporal a la passada centúria –més enllà de la necessitat de complir amb les limitacions d'espai de la present publicació– es justifica pel fet que a partir del 1900 les recreacions de la paràbola en general s'allunyen de les finalitats morals i didàctiques (que no excloïen l'humor) dels segles anteriors, i a vegades, a més, donen un nou sentit al protagonista del relat.

2. Motius principals de la paràbola del fill pròdig

L'objectiu del present article és comentar obres literàries catalanes que poc o molt es poden considerar –seguint la coneguda terminologia de Genette– hipertextos derivats de l'hipotext de la paràbola narrada en l'evangeli de sant Lluc (15: 11-32), i més en concret determinar el tipus de transformació, principalment semàntica (Genette, 1982: 418), a què l'han sotmès. Cal partir, doncs, dels elements i motius principals del text bíblic.

La paràbola explicada per Jesús de Natzaret, tal com s'ha transmès fins al dia d'avui², és protagonitzada per tres personatges que, en algun moment, també hi parlen en estil directe: el pare, el fill petit (un jove que esdevindrà el pròdig) i el fill gran. També en són personatges: “un propietari d'aquell país”, que és qui donarà al fill petit la feina de pasturar porcs (bé que no parla), i els “criats” que tenen cura de la casa. El relat es pot dividir en sis parts, que resumidament serien:

1. A l'inici de la paràbola se'ns diu que el fill petit demana al pare “la part de l'herència que em toca”, sense explicitar el perquè, i marxa al cap d'uns quants dies.
2. Se'n va a “un país llunyà”. Allà dilapida completament la seva “fortuna”, i ho fa “portant una vida dissoluta”.
3. Just quan el pròdig s'ha arruïnat es declara una fam en aquell país i comença “a passar necessitat”, i això fa que es “llogui” a un “propietari”

¹ La primera part d'aquest estudi (que abraça del segle XVI al segle XIX) es troba en curs d'avaluació en una altra publicació.

² Entre les traduccions bíbliques existents, tinc presents la de *La Bíblia* de Montserrat (1986⁴) i la traducció interconfessional (1993). Si no indico el contrari, citaré sempre la interconfessional.

per pasturar-ne els porcs, però es dedueix que aquest no el tracta bé perquè continua passant gana.

4. Aleshores el pròdig comença a reflexionar i a pensar en el retorn, bo i recordant que els jornalers del seu pare tenen “pa de sobres” mentre ell s’està morint de fam. S’imagina el que li dirà al pare i inicia el camí de tornada.
5. Se’ns diu que, quan el pròdig era “encara era lluny”, el pare el reconeix, “es commogué, i corregué a tirar-se-li al coll”. Aleshores el fill li expressa el seu penediment i el pare s’adreça als criats perquè li portin una roba millor i que matin el vedell més gras per fer un àpat de celebració.
6. Mentre ho estan celebrant, el fill gran torna de treballar al camp i pregunta a un criat el motiu de la festa. En saber-lo, el fill gran s’indigna i es nega a entrar a casa, i el pare surt a parlar-hi; el fill es plany que mai no li ha donat “un cabrit per a fer festa amb els meus amics” i en canvi en fa una per al fill dissolut que ha dilapidat els béns “amb prostitutes”, i el pare li respon que “tu sempre ets amb mi, i tot el que és meu és teu”, però que calia fer aquesta celebració pel germà que creia mort i havia tornat a la vida.

I aquí acaba la paràbola, sense que s’expliqui quina és la reacció final del fill gran a les explicacions del pare.

3. De 1900 a 1938: versions diverses i lliures

La publicació, el 1904, de la traducció del relat de Gabriele D’Annunzio *El fill pròdich*, feta per Pere Prat Gaballí (1885-1962), és a l’origen del sonet en alexandrins que aquest publicaria dos anys després, amb el títol “El fill pròdic”³. El protagonista de la narració de D’Annunzio –que segueix l’esquema de la paràbola, però amb elements afegits– és un jove que, en contrast amb el seu germà treballador, passa el temps ociosament als jardins i desitjant les dones.

³ La traducció va aparèixer a la revista *Joventut* 224 (26-5-1904): 338-340; 225 (2-6-1904): 354-356; i el sonet de Prat Gaballí, a *El Poble Català* (14-5-1906): 2. El text de D’Annunzio sembla que és igualment a l’origen d’una novel·la inèdita de Jeroni Zanné, *El fill pròdig*, que no he aconseguit consultar (Camps, 2011: 13-14). Finalment, com a traducció catalana d’aquesta època, també es pot esmentar la feta per Joaquim Pena del poema musical *El fill pròdic*, d’Edouard Guinand, publicada a Barcelona per Fidel Giró impressor el 1911, que no sembla haver tingut ressò en cap recreació catalana de la paràbola.

Una d'arribada en un vaixell, amb la qual jaurà, el convidarà a acompanyar-la a l'illa d'Afrodita; i aquest esdevé el motiu per demanar al seu pare la part de l'herència a fi d'anar-se'n hi. Allà gaudirà dels plaers, fins que, havent-s'ho gastat tot, acaba pasturant porcs. El record de la casa paterna el duu a retornar-hi i a expressar el seu penediment al pare. I D'Annunzio, aleshores, prolonga la història evangèlica amb un enfrontament entre els germans en què el pròdig reivindica la vida de gaudis de l'illa de l'amor.

El poema de Prat Gaballí pren sentit si se'l situa al final de la història reelaborada per D'Annunzio –allunyat, doncs, de la paràbola evangèlica–, amb el pròdig ja retornat de l'estada a l'illa de la deessa Afrodita, on ha experimentat tots els gaudis. La casa del pare ha recuperat “un sant repòs”, el fill gran es cuida dels negocis i “creix l'hisenda”, i el germà petit, com ja havia fet, continua collint flors i “evoca els llunys prodigis” que ha viscut i “la pàtria dels plaers” –val a dir que sense cap referència a la misèria que passà després, el penediment, etc. No sorprèn que Prat Gaballí triï alludir al contrast entre ambdós germans en tant que reproduïx el conegut motiu modernista de la cigala i la formiga.

També té un deix dannunzià un poema narratiu de Joan Arús (1891-1982), “El fill pròdig” (dins *Cançons al vent*, 1914), de 148 decasíl·labs. Arús se cenyeix força a l'esquema narratiu de la paràbola evangèlica i l'amplifica amb alguns elements. El que motiva el pròdig a marxar és que troba “monòton” i “auster” el fet de viure a la hisenda paterna, “car d'altres terres el desig li deia / les ignorades meravelles” (92)⁴. Arús ens presenta, doncs, el motiu del jove que anhela conèixer altres països i viure noves experiències i goigs. I, “havent cobrat la seva part d'herència” (92) –el pare tot just és esmentat a l'inici–, se'n va a veure món. Gaudirà de l'amor en el temple de Venus i dormirà “amb meretrius sens nombre” (93). Fins que va arribar-li el dia de “despertar-se pèl dolor” i trobar-se desenganyat d'aquesta vida (94) –tot i que no en queda clar el perquè. I havent-ho malversat tot, acaba cuidant bestiar. A partir d'aquí, els versos segueixen de prop la paràbola: el record de l'abundància a la casa paterna duu el noi cap al penediment “de totes les seves culpes” i a imaginar el que diria al pare. I el poema acaba amb el pròdig tot just arribant a la casa paterna.

Tres anys abans, Santiago Rusiñol havia estrenat l'obra *El titella pròdig* (1911), qualificada per l'autor de “comèdia de putxinellis”⁵. En aquest diverti-

⁴ Citaré sempre les obres indicant-ne només el número de pàgina; la referència sencera es pot trobar a la bibliografia final.

⁵ Cito de l'edició de les *Obres completes* (1956).

ment en prosa, Rusiñol capgira alguns dels motius de la paràbola. D'entrada, no és el fill (Titella) que marxa de casa, sinó el pare que el fa fora per “mal fill” i “perdut” (879), no sense abans haver-li donat la llegítima (50 duros). Aviat sabrem la raó per què l’han tret de casa: havent-se enamorat d’una noia, la Cristeta, que l’havia refusat “perquè era massa bon noi”, Titella va voler fer el calavera i se li va ocórrer d’anar a dormir un dia una mica tard. La intenció paròdica resulta, així, evident.

Titella va a parar accidentalment a la casa del Dimoni, que l’instarà a ser més calavera i a seduir una marquesa gastant-s’hi els diners. I Titella ho intentarà, bé que de forma maldestra, i bo i admetent obertament: “Soc un calavera de bé! Vull ser un mal cap, però honestament, com m’han ensenyat els meus pares; arruïnar-me i llançar els diners, però llançats amb economia, i creure en Déu i maleir el dimoni” (883). Les escenes a casa de la marquesa tenen un aire de vodevil.

El noi finalment perdrà tots els diners després d’haver-se’ls jugat amb el marit de la marquesa, que se n’aprofita i el fa fora a garrotades. I ja sense res ni un lloc on anar, el Dimoni el convenç de matar-se amb una pistola. Però Cristeta, que sí que l’estimava, fa venir corrents els pares i ho impedeixen. Titella demana perdó als pares i maten el Dimoni a bastonades –com pertoca en una comèdia de putxinellis. I al final els pares el deixen casar amb Cristeta, però esperant, això sí, que “no tornaràs a retirar tard” (887). Si la paràbola evangèlica mostra un jove que se’n va de casa, duu una vida dissoluta i, penedint-se’n, torna a la llar, Rusiñol presenta paròdicament un titella bon jan i beneït que per amor intenta ser un dissolut, però no se n’acaba de sortir.

Uns anys després, dins la Colecció En Patufet, va aparèixer el conte breu *Un fill pròdic* (1920), de l’escriptor barceloní Manuel Marinello (1870-1940)⁶. De la paràbola, a l’autor li n’interessa bàsicament el motiu del jove que s’acaba corrompent, però que al final se’n penedeix. El seu punt de partença és, curiosament, la marxa del pare, un comerciant, cap a Cuba per revisar els negocis que hi té. Deixa el fill, orfe de mare i sense germans, treballant a l’empresa, amb la supervisió d’un vell comptable, home “de molt de seny” (3). Tot i que inicialment compleix com a bon fill, “l’Andreuet era un noi de voluntat molt feble” (4). I apareix la figura –inexistent al relat evangèlic– del mal amic, “un noi molt mal gastador, empresit i donat a tota mena de diversions” (4), que l’acabarà posant “a la pendent de la mala vida” (6-7). Alhora, però, “el corc de

⁶ La data, que no consta al llibret, prové del Catàleg Collectiu de les Universitats de Catalunya (CCUC).

la consciència el rosegava molt sovint en mig de la seva vida de disbauxes” (7), i, a mesura que l’empresa es deteriora, “el penediment de la seva mala conducta li trucava el cor amb fermes martellades” (8). El noi es debat, doncs, entre tornar al bé o romandre en el mal.

La notícia de la mort del pare farà que s’allunyi un temps de les disbauxes, però l’amic el tornarà a encaminar “a una vida boja de diversions de tota mena” (11), diversions mai concretades per evitar, en una publicació infantil, cap referència a comportaments immorals. Fins que l’empresa s’arruïna, i el noi demanarà perdó al pare mort, foragitarà l’amic i acudirà al comptable perquè l’ajudi a redreçar la situació, cosa que faran. En un característic final efectista, reapareixerà el pare, que havia fingit la seva mort per posar a prova el fill. I a l’últim es podran abraçar, però al noi li quedarà el ròssec “[d]el record d’aquella mala temporada de la seva vida”, que “no s’esborrà mai més del seu pensament” (15).

La finalitat al·lisonadora dels relats de la Colecció En Patufet, amb el seu deix moral, queda clarament palesa en aquesta història, tot just inspirada en la paràbola de sant Lluç, d’un noi de bon cor corromput per una mala companyia, que al final es redimeix, però carregat de remordiments, els quals haurien d’impedir-li de tornar a caure.

Ja el 1935, va aparèixer una obra de teatre amb el títol d’*El fill pròdig*, escrita pel poeta de Manlleu Lluís Pou i Solà (1901-1975) i publicada a la seva ciutat natal⁷. És una peça molt breu (11 pàgines), en prosa i sense qualitat, amb un argument rocambolesc i inversemblant. Només hi tenen un cert interès les transformacions d’alguns motius de la paràbola. En la història, no hi ha un pare sinó una mare que tenia dos fills, un dels quals va fugir amb una “bagassa”. Quan l’altre, Dalmau, pregunta a la mare si perdonarà el germà en el cas que torni penedit, ella li respon: “Jamai; la seva falta és inesborrable” (6) –amb un intercanvi de papers respecte al text bíblic: si en l’evangeli el progenitor és amorós i pietós i el germà del pròdig es mostra intransigent, aquí és el germà l’afectuos i la progenitora, la intolerant.

Arriben, llavors, un cec i un nen que demanen acolliment. El cec explica que tenia una mare i un germà i que els va perdre “per la meua culpa”, perquè “era jove i sols tenia afany de veure món” (7). Quan la mare s’adona que és el pròdig, tot i que aquest li demana perdó el refusa i li diu que la seva ceguesa és culpa d’“una vida eixelebrada i de disbauxa” (8) – però ell li explica la seva història: va marxar amb aquella dona “de la vida” i van tenir un fill; ella no

⁷ Citaré la segona edició, que deu ser idèntica a la primera, del mateix any.

volia cuidar-se'n i ell la va deixar i va dur el nen a una Maternitat. Va tornar llavors cap a casa, però hi va trobar la mare malalta i necessitada d'una transfusió de sang, i s'hi va oferir sense ella saber-ho; i després va optar per tornar a marxar perquè ella no tingués “algun disgust” en recobrar-se; i va tornar a Marsella a buscar el fill (el nen amb qui ha vingut), però va acabar a l'hospital per “estar massa faltat de sang”, motiu pel qual es va quedar cec (8-10). Finalment la mare el perdona, i el pròdig, de l'emoció, es mor. Un argument efectista i melodramàtic que no requereix comentari.

També cap a mitjan anys trenta es va publicar a Terrassa un volumet titulat *El fill pròdig*⁸. Conté una recreació en prosa de la paràbola feta per Josep Niubó i un poema narratiu amb el mateix títol signat per A. Almudèvar, ambdós textos de finalitat alligadora. El text de Niubó és sols una amplificació del relat evangèlic –passa en “una rica hisenda d'Orient” (3)– amb tots els seus motius, però amb l'afegit de nous, com ara l'influx del dimoni sobre el pròdig per temptar-lo a la mala vida o els amics que l'abandonen quan ho perd tot. S'expliciten, a més, les “ensenyances” (19) de doctrina cristiana que conté la història. Quant al poema d'Almudèvar, en 214 decasíl·labs de poca qualitat, també és una amplificació, però rocambolesca, de la paràbola: s'hi insinua que el pròdig roba els diners al pare, quan es diverteix intenta fer callar “la Veu amiga de la Consciència” (23 i 29), li prenen l'estimada i enfolleix... Fins que acaba de porquerol, i a partir d'aquí la història se cenyeix al relat evangèlic, amb quatre estrofes dedicades a mostrar, amb intenció proselitista, que “tots som perduts, uns pròdigs allunyats / de Déu”, i que cal que “tornem al Pare Etern, al Déu de l'amor” (28-29).

Una mica més d'interès té la darrera versió escènica de la paràbola abans del final de la Guerra Civil: el drama *El fill pròdig*, del prevere i poeta Andreu Roig Prohens (1880-1955), estrenada l'any 1934 a Campos (on havia nascut) i publicada a Palma el 1937. Està escrita en heptasíl·labs, amb algunes tirades de decasíl·labs, de relativa qualitat, amb inconsistències argumentals. L'acció se situa al temps present i en un indret que pot ser mallorquí.

A la primera escena, dos criats critiquen el fill petit de la casa (Paco), que “a re vol estar subjecte, / i és de lo més mal parlat”, “cerca mala petja / i companyies pitjors”; i lloen el gran (Pep), per a qui “l'honor / és la cosa més

⁸ Tot i que l'opuscle, imprès per Gràfics Minerva, no està datat, l'activitat d'aquesta empresa impressora terrassenca permet situar-lo entre mitjans i finals de la dècada dels trenta: se'n fa esment al diari de Terrassa *Crònica Social* el dia 18-4-1936 (p. 3) i consta com a editora del periòdic (amb la capçalera tota en minúscula) *el dia*, òrgan del partit socialista unificat – radi terrassa (al número del 9-4-1938).

preuada” (6). Com al conte de Manuel Marinello, apareix el motiu –no evangèlic– dels mals amics del pròdig, que són un component clau del drama, per bé que no s’explicita si són la causa de la seva mala conducta o sols companys de la seva disbauxa. De fet, hi ha una certa inconsistència en la caracterització inicial del pròdig, perquè quan a la cinquena escena el pare, tot plorant, l’instiga a canviar de vida, el fill li diu, “compungit” –segons l’acotació–: “Ho faré, benvolgut pare...!”. Però la rèplica i l’acotació queden desmentides ben aviat, perquè reapareix Paco (no sabem per què), el pare li retreu de nou la mala vida, i aleshores –segons l’acotació–, “creguent-se ferit en son honor”, el noi li demana la seva part de l’herència. El pare l’hi dona, tot invocant la clemència divina, i Paco se n’acomiada: “Adiós, mon pare... volgut...” (20-21).

Bona part d’aquest primer acte, els personatges, especialment el pare i la mare, la qual també intervé, se la passen plorant i planyent-se amargament, a més d’invocar la pietat de Déu. La figura del pare tampoc no queda del tot ben caracteritzada i, més que no el progenitor bondadós de l’evangeli, encarna el patidor.

El segon acte està dedicat a la vida disbauxada del pròdig amb els seus amics. Hi apareix en Roc, el seu criat, un personatge nou i que no té una funció gaire clara en l’obra: accepta totes les extravagàncies de Paco, però sobretot pensa en si mateix. Quant a la disbauxa, es redueix a fer àpats i a jugar a cartes amb els amics, amb qui perdrà tots els diners, fins que l’abandonaran. Essent una obra que havia de passar la censura eclesiàstica (com consta a la darrera pàgina), l’autor va evitar la referència a les prostitutes del text evangèlic.

Al darrer quadre del segon acte Paco pren consciència que “el fatal vici” l’ha dut a l’abisme i l’afligeix el record del pare i pensa que, entredit, segur “que me trauria / d’aquest estat” (43). I al tercer acte ja apareix davant la casa paterna, fatigat i mal vestit. Aquest acte segueix de prop el relat de la paràbola, amb el fill penedit, el pare que corre a abraçar-lo, l’oposició inicial del germà gran i –ja fora de la paràbola– l’abraçada reconciliadora entre ambdós germans. Tot ben alliçonador.

4. Postguerra: Carles Riba i Jaume Vidal Alcover

A partir de les recreacions de la figura del fill pròdig fetes per Gide (a l’obra en prosa *Le Retour de l’enfant prodigue*, 1907), Rilke (al relat inclòs a *Els quaderns de Malte*, 1910) i Kafka (a la breu narració “Retorn a casa”, 1936), el professor Chevrel (2009: 19) apunta que

on voit se profiler une figure nouvelle par rapport aux représentations antérieures. Il n'est plus question de s'étendre sur les épisodes d'une vie (peut-être) dissipée : la vie hors du foyer familial devient un moment d'initiation, réussie ou non, et le fils prodigue prend la parole (ne serait-ce qu'intérieurement), s'analyse lui-même une fois qu'il est revenu.

Aquesta nova manera de replantejar la paràbola es troba en les obres que li van dedicar Carles Riba i Jaume Vidal Alcover.

L'any 1957 va aparèixer el llibre *Esbós de tres oratoris*, amb tres llargs poemes narratius, un dels quals titulat “El fill pròdig” (datat el 12-1-1956)⁹. Que en escriure'l Riba tenia presents els versicles de sant Lluç ho ilustra el fet que en fa servir molts com a epígrafs de les sis parts del seu poema, escrit en alexandrins i hexasíl·labs. Però bo i mantenint els motius principals de la paràbola, l'amplifica afegint-hi episodis i personatges, amb vista a donar-li un nou sentit. El mateix poeta explicava a l'escriptora Paulina Crusat que “posar-la simplement en vers, afegint-hi decorativament un pintoresc de detalls, és a dir, realitzant-la narrativament, seria ridícul”. I el problema que volia plantejar-hi és –li diu– el de “la generositat vital” (Riba, 2019: 536-537).

Com a l'evangeli, el fill (Isrofel) ha demanat i rep del pare la seva part d'herència, sense especificar per a què la vol (401). El pare, un home bondadós i qualificat pel fill de “just” (401), veu “en pena de futur” (401) allunyar-se el fill, i, abraçant la seva esposa, s'imagina com serà el camí del noi, ple de perills –amb homes “rics del coure que basta / per a beure i per a jugar” i “donetes de mirada petita” (402)–, i sap que hi “anirà descobrint la seva llibertat, / la seva soledat” (402); un viatge, doncs, que podria qualificar-se d'iniciàtic.

La segona part del poema, que narra la trobada entre Isrofel i el fariseu Nicodem, no té relació amb el relat de sant Lluç. Serveix a Riba per explicar que el pròdig havia sentit parlar Jesús de Natzaret i que una part de si mateix (que anomena “l'altre”) s'hi sentia atreta, però que –en una mena de disputa psicològica i espiritual– ara optava per la seva altra meitat, la que l'impulsava a gaudir de la vida.

A la tercera part apareix Isrofel lliurat als jocs i les dones. Riba es recrea en l'episodi de la disbauxa del pròdig, fins amb algunes notes d'humor, com quan remarca que gent de llocs diversos admiraven la traça a jugar del jove, “a escàndol d'un greguet que no li veia estil” (407). Isrofel acabarà al llit amb una

⁹ Citaré de l'edició Riba, 2019. No pretenc fer aquí una anàlisi del poema sinó tan sols determinar la seva relació hipertextual amb la paràbola. Sobre “El fill pròdig” de Riba vegeu Malé, 2010: 51-57, i Sullà, 2012.

dona que esdevindrà la seva amant, i amb qui anirà pels carrers regalant l'or guanyat. Fins que, en llançar una moneda a un esclau, que l'interpel·larà –per aquell acte d'aparent generositat, però immoral i ofensiu–, es desvetlla “l'*altre*” dins seu i fuig. Comença, així, a prendre consciència del seu mal viure.

La quarta part, amb Isrofel ja quasi sense diners, torna a no estar vinculada amb la paràbola, perquè tracta de la relació amorosa del pròdig amb una verge, Peitho, “consagrada a un déu misteriós” (410). Riba hi planteja el tema de l'amor impossible, pur i desinteressat, que permet a Isrofel conèixer “la força i la feblesa del seu cor” (410). I llavors arriba la fam a la contrada.

A la cinquena part trobem el pròdig ja com a porquerol, partint-se el poc menjar que té amb un rodamon grec i conversant-hi. És l'episodi previ al seu retorn a casa. Però el que el motivarà a anar-se'n no és, com a la paràbola, la fam o bé el penediment. El rodamon l'insta a tornar a la llar com el camí més fàcil, però Isrofel sent el pes de la passada vida dissoluta. Fins que sorgeix el record de la seva trobada amb Jesús; i en saber que ha estat crucificat, comprèn el que és el sacrifici, l'autèntica generositat cap als altres i l'“amorosa Gràcia” (418). I això el fa tornar.

La darrera part del poema, que té com a epígraf els versicles evangèlics de la rebuda del pare, l'enuig del fill gran i els mots que aquell li respon, s'inicia amb la irritació d'Isrofel per la rebuda negativa del germà gran. Riba, doncs, imagina una continuació a la història del pròdig, ja al marge de la paràbola. El pare no aconsegueix calmar-lo, i quan ho prova la mare, Isrofel li ve a dir que amb el perdó no en té prou. Perquè encara sent la buidor que li ha deixat la vida dissoluta, però també té el record del camí de la Gràcia que li indicava Jesús. Podria seguir aquest camí, però li cal alguna cosa més, necessita sentir abans que hi és cridat: “Sí: quan l'*altre* em dirà / que és l'hora de trossar-me, / me'n tornaré pel món, / ric sense l'or del pare: / per' retrobar Qui vull, un poc de coure basta” (424-425). I mentre espera la crida, es queda a casa el pare, però llogant-s'hi com un treballador més per no sentir-s'hi massa lligat i estar prest a marxar quan calgui.

Que Riba se sentia personalment implicat en la història del seu fill pròdig ho mostra el fet que, en una carta, es referia a “aquest altre jo mateix que és Isrofel” (Riba, 2019: 538). Qui sap, doncs, si ell era també dels que esperaven sentir la crida divina –la complexitat de la seva gens fàcil relació amb Déu, expressada en cartes i poemes de la postguerra, permetria afirmar-ho¹⁰.

¹⁰ Vegeu Malé, 2020: 161-171.

Aquesta implicació personal també es troba als textos que Jaume Vidal Alcover va dedicar a la figura del fill pròdig. Al marge de referències escampades en obres diverses, l'autor manacorí en va escriure dues d'explícitament vinculades amb el protagonista de la paràbola: l'obra de teatre, conservada mecanoscrita, inicialment titulada *El retorn del fill pròdig* (amb data març-abril 1952), i en la segona i darrera versió (més llarga), *Els dos germans* (datada a Mallorca el 1952)¹¹; i el llibre de poemes *El fill pròdig*, escrit entre 1963 i 1968 i publicat el 1970¹².

Els dos germans no es pot considerar, pròpiament, un hipertext de la paràbola: a banda que el protagonisme recau sobretot en el germà que s'ha quedat a casa, el pròdig ni apareix en escena i la seva història tot just és alludida en les converses dels altres personatges. Dels motius de la paràbola, pròpiament sols s'esmenta que el pare li va donar diners i que, ja lluny, duia una vida dissoluta, que la família intentava amagar.

L'acció, situada al temps present, té lloc a la casa paterna, on viuen el pare, la mare, el germà (anomenat Joan) i dues germanes més (Rosa i Carme); en són excepció el pròleg i l'epíleg, protagonitzats per dues veïnes xafarderes que xerren al carrer.

Al llarg de l'obra es representa com és la vida familiar a la casa i el pes que hi té el record del germà absent (anomenat Xim), el qual esdevé motiu recurrent de discussió: entre una mare autoritària i molt religiosa, un pare que fuig dels problemes, una germana que es decanta més per en Joan i una altra, la Carme, que prefereix el pròdig Xim, i en Joan, que s'enduu bona part de l'atenció. De fet, el tema de l'obra és la relació d'ell amb en Xim, admirat per tothom pel seu agosarament i vitalisme, que contrasten amb la manca d'esperit d'en Joan. Per això aquest no el pot veure i, alhora, voldria ser com ell. I per aquest motiu, com s'insinua a l'epíleg¹³, després de descobrir on vivia aconseguir de fer-lo tornar, però per aleshores anar-se'n amb ell després de forçar, en Joan, la caixa forta familiar.

¹¹ A banda que la segona versió esmentada és més llarga, com que Vidal Alcover a la "Nota de l'autor" amb què encapçala el volum de la seva *Obra poètica* (1984), en parlar del tema del fill pròdig sols esmenta la versió d'*Els dos germans*, es pot considerar que és la darrera que va escriure d'ambdues. El meu agraïment a Josep V. Garcia Raffi per haver-me donat a conèixer aquests textos inèdits.

¹² Sobre el tema del fill pròdig en l'obra de Vidal Alcover, que aquí no puc analitzar, vegeu Pons, 1998: 365-376, i Comes, 2003.

¹³ Queda més clar a la primera versió de l'obra.

Molt més estreta és la relació de l'obra poètica *El fill pròdig* amb la paràbola bíblica. Escrita en decasíl·labs i alexandrins, consta de set parts (datades entre 1963 i 1966), i una darrera en forma d'addenda (afegida el 1968). En la primera part, la veu poètica és la del pare, que s'adreça al fill tot recordant que li havia demanat la seva part de l'herència i que havia partit “clamorós de rebellia” (253)¹⁴; s'explicita, doncs, el motiu que impulsa el pròdig a abandonar la llar. Pels versos següents, s'entén que ja hi ha tornat. I aquí el pare es contrasta amb la resta d'habitants del lloc, els quals encarnen “la ment antiga”, l’“ensopiment” i “la norma”, i perdonen el jove que, havent-s'hi rebel·lat, hi torna (253). El pare, en canvi, no creu que “la llei [sigui] bona” ans trista, perquè al fill petit li ha costat l’“alegria” i “la renúncia / a l'envestida de la jovesa” (253). Vidal Alcover trenca, així, amb la tradició que, en la majoria de versions de la paràbola, representa el pare primer trist per la marxa del fill i amoïnat per la vida que durà, i després alegre pel seu retorn: al pare del poema l'entristeix el retorn del pròdig pel preu personal que aquest n'ha hagut de pagar. Però li remarca que ara, a la casa de sempre, per adaptar-s'hi també tindrà una prova i un combat: “amb tu mateix primer i amb l'alta fúria / de la vida creixent per onsevulla”, o sigui, al defora. I li diu que la “joia de l'amor” que com a pare sent per ell, sempre el salvarà.

A la segona part, el pròdig s'adreça als companys de la disbauxa –motiu no evangèlic que ja hem trobat en altres adaptacions–, els quals qualifica d’“obsessos llops de la meua pobresa, / que heu llavorat a cops d'alegria venuda” (255). Els culpa d'haver-se aprofitat d'ell, però no els atribueix la responsabilitat de la vida dissoluta –com sí que s'esdevenia en alguna recreació anterior–, perquè les ventures de la vida, recorda, havien estat per ell “esperades / des d'un temps tan feliç”, el de la infantesa a la llar paterna (255).

La tercera part, titulada “El fill pròdig i el vell món on retorna”, és un monòleg poètic en què el pròdig mostra la seva inadaptació al lloc retornat –una nova prolongació, doncs, del relat evangèlic, talment l'havia feta Riba, bé que de forma diferent. I a la quarta part el jove s'adreça “al seu darrer amic” –un personatge nou–, a qui havia cregut i per qui se sentí enganyat; això li havia fet veure que vivia “entre llums manllevades”, o sigui, no autèntiques, i que més valia tornar “al recer de la vella foganya”, encara que fos un lloc “sense un batec de vida” (260). És el record de la llar, doncs, l'impuls que el duu a retornar,

¹⁴ Citaré la segona edició (Vidal, 1984), per bé que hi he esmenat alguna errada evident a la vista de la primera edició de 1970.

com a l'evangeli, però no perquè s'hi sentís a gust sinó perquè ha descobert la falsedat del que hi ha al defora i s'han frustrat les seves expectatives.

Vidal torna a acostar-se a la paràbola a la cinquena part, que conté la reflexió que fa el pròdig sobre la seva "culpa" i els motius per què va marxar: volia "fer carn [= fer efectiu] el meu somni" i trobar la resposta "a tot dubte"–en un viatge, doncs, cap al coneixement–, però al lloc on va anar hi havia el món "igual que aquí", "la vida pura i sola", de la qual "ningú en sabia res, tampoc"; i aquesta "ceguesa" (desconeixement) va fer que allà hi deixés "martiris de carn" (la vida dissoluta), i "bocins de l'ànima" (les conseqüències morals). En contrast amb la "feliç gent segura", dins ell hi ha alguna cosa "que em du i em retorna", que el tempta, però sols li promet "un infinit silenci"; i per això demana que el deixin estar sol "fins que el silenci brulli" (262) –talment com el pròdig retornat de Riba també esperava que alguna cosa es manifestés dins ell.

La resta del poema ja no adapta motius de la paràbola: la sisena part està dedicada a "la senyoràvia", que encarna la tradició i l'ordre, mentre "jo som aquell fill pròdig que va i ve i que se'n torna" (264); a la setena, com indica el seu títol, és el poeta qui parla, per admetre que, tot i que ha llegit sovint la paràbola, "s'està tan bé a la casa dels pares!", malgrat que mai no s'hi hagi sentit del tot acceptat; i si els altres hi són feliços, ell en canvi duu "un ròssec d'amor que és una gran misèria" (266). En aparentar que es dona veu a si mateix dins el poema, Jaume Vidal Alcover mostra la seva implicació personal amb la figura del fill pròdig que hi recrea –ell que de jove també va deixar la casa paterna per anar-se'n. Una implicació reblada a la darrera part de l'obra afegida posteriorment, en què, sense vinculació amb la paràbola, tracta de la seva relació amb el pare ja mort.

5. El fill pròdig al segle XX: entre la moral, el divertiment i l'aventura personal

Durant més de cinc segles, la paràbola del fill pròdig ha estat transformada i recreada literàriament en català, amb objectius diferents. Si entre el segle XVI i principis del segle XIX domina el propòsit didàctic i allisonador, i avançat el Vuit-cents les adaptacions prenen també un aire d'entreteniment i de *comèdia*¹⁵, a partir del primer terç del segle XX la paràbola inspira tot d'obres i

¹⁵ Vegeu la primera part d'aquest estudi, en curs d'avaluació en una altra publicació.

versions més aviat lliures, moltes de poca qualitat, que la transformen o la deformen: des del sonet de Pere Prat Gaballí basat en la recreació fantasiosa de la paràbola de D'Annunzio i el poema de Joan Arús, més fidel al relat evangèlic, però també amb ressons dannunzians; passant pel traçut divertiment paròdic de Santiago Rusiñol *El titella pròdig* i el conte moralitzador de Manuel Marinello per a la Colecció En Patufet; fins a dues versions teatrals del relat evangèlic: la peça breu i inconsistent de Lluís Pou i Solà, que transforma la senzilla història de la paràbola en un argument melodramàtic, i l'obra d'inspiració catòlica d'Andreu Roig Prohens, que la converteix en un drama familiar.

És a la postguerra on la paràbola recupera part del prestigi cultural que havia tingut en èpoques reculades, i en trobem recreacions catalanes que cerquen de donar-li nou sentit. És el cas de les de Carles Riba i Jaume Vidal Alcover, que prenen i prolonguen la història del fill pròdig com a correlat expressiu d'un procés interior, de caràcter religiós en el cas de Riba i amb rerefons més personal en el cas de Vidal. Ambdós autors s'insereixen, així, en la línia de reescriptures del relat evangèlic encetada a principis del segle xx per Gide, Rilke i Kafka, la de la gran literatura europea.

Bibliografia

- Arús, Joan. 1914. *Cançons al vent*. Sabadell: Impremta d'en Joan Sallent.
- Camps, Assumpta. 2011 (abril). "Lilith o Beatrice: la mujer en el fin de siglo. Arquetipos femeninos dannunzianos y su difusión en el Modernismo". *Revista Internacional de Culturas y Literaturas* 11: 7-22.
- Chevrel, Yves. 2009. Solitaire parmi les siens. En Jongy, Béatrice; Chevrel, Yves & Léonard-Roques, Véronique (dir.). *Le fils prodigue et les siens (xxe-xxie siècles): amour, violence et perversion*. S. l.: Editions du Cerf, 14-22. <https://hal.science/hal-02917330/document>
- Comes, Rosa. 2003. El matis del fill pròdig. Els referents simbòlics a l'obra de Jaume Vidal Alcover. En Zimmermann, Marie-Claire & Charlon, Anne (cur.). *Actes del dotzè Colloqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes*. Barcelona: PAM, 265-277.
- Genette, Gérard. 1982. *Palimpsestes. La littérature au second degré*. París: Seuil.
- La Bíblia*. 1986⁴. Traducció dels monjos de Montserrat. Andorra: Casal i Vall.
- La Bíblia*. 1993. Traducció interconfessional. Barcelona: Associació Bíblica de Catalunya; Editorial Claret & Societats Bíbliques Unides.
- Malé, Jordi. 2010. La poesia de Carles Riba. En Riba, Carles. *Cor delatat. Antologia poètica comentada*, a cura de Malé, Jordi & Guardiola, Carles-Jordi. Barcelona: Educaula, 15-59.

- Malé, Jordi. 2020. "Ressons bíblics en l'obra de Carles Riba. Quatre versicles". *Rivista Italiana di Studi Catalani* 10: 155-171.
- Marinello, Manuel. [1920]. *Un fill pròdic*. Barcelona: Baguñà.
- Niubó, Josep & Almudèvar, A. [193?]. *El fill pròdig*. Terrassa: Gràfics Minerva.
- Pons, Margalida. 1998. *Poesia insular de postguerra: quatre veus dels anys cinquanta*. Barcelona: PAM.
- Pou i Solà, L[luís]. 1935. *El fill pròdig*. En *Records de Manlleu. El fill pròdig*. Manlleu: Tipografia Manlleuena, I-II.
- Prat Gaballí, Pere. 1906 (14 de maig). "El fill pròdic". *El Poble Català*: 2.
- Riba, Carles. 2019. *Llibres de poesia*. Amb tots els comentaris del poeta. Edició i textos establerts per Jordi Malé. Barcelona: Edicions 62.
- Roig Prohens, Andreu. 1937. *El fill pròdig*. Palma: Editorial Mallorquina de F. Pons-Sol.
- Rusiñol, Santiago. 1956. *El titella pròdig* [1911]. En *Obres completes*, 2a ed. Barcelona: Selecta, 879-887.
- Sullà, Enric. 2012. Una lectura d'"El fill pròdig". En Miralles, Carles; Malé, Jordi & Pujol Pardell, Jordi (ed.). *Actes del III Simposi Carles Riba*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 277-299.
- Vidal Alcover, Jaume. 1952. *Els dos germans*. Mecanoscrit conservat a la Biblioteca de Lletres de la URV.
- Vidal Alcover, Jaume. 1970. *El fill pròdig*. Barcelona & Mallorca: Llibres Rai.
- Vidal Alcover, Jaume. 1984. *Obra poètica*. Manacor: Col·lecció Tià de Sa Real.

